

Neosebne glagolske oblike v prevodni in izvirni slovenščini: primer deležja

Tamara Mikolič Južnič

Oddelek za prevajalstvo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
tamara.mikolicjuznic@ff.uni-lj.si

Abstract

The paper focuses on a particular type of Slovene non-finite verbal forms, i.e. the adverbial participle called *deležje* and its frequency in original and in translated Slovene literary works. Although it has been often stated that the adverbial participle is a rare feature in contemporary Slovene and although Slovene native speakers often feel a certain degree of awkwardness towards it and seem to tend to avoid it, the assumptions mentioned are mostly based on intuition rather than real evidence, as no comprehensive study about the use of the Slovene participle has yet been done. In this paper, the analysis focuses on the frequency of the adverbial participle in literary texts, differentiating among original and translated texts. The data was collected from the Spook corpus, which comprises a set of original Slovene literary texts and a set of subcorpora of translations from several languages into Slovene. Since we shall be concentrating on the translations from Italian, a comparison between the examples of adverbial participles in translated texts and their original counterparts will also be presented in order to establish whether there are any links between the parts of speech or syntactical structures of the original and the occurrence of the participle in the translations.

Keywords: Slovene adverbial participle, translation corpus, translated Slovene, original Slovene, Italian

Ključne besede: deležje, prevodni korpus, prevodna slovenščina, izvorna slovenščina, italijanščina

1 UVOD

Ena od najzanimivejših (in najpomembnejših) možnosti, ki nam jih ponujajo korpusi, je preverjanje tako širše uveljavljenih kot novonastalih intuitivnih prepričanj in hipotez o jeziku. V nasprotju s tradicionalnim jezikoslovnim pristopom se korpusni pristop (in še bolj radikalno korpusno jezikoslovje nasploh) namreč osredotoča na sistematično proučevanje avtentičnih primerov jezika v rabi (Sinclair 1997: 31).

Ta prispevek je namenjen preverjanju hipoteze omenjene vrste: predvsem upamo, da bomo lahko vsaj za obravnavani besedilni tip dobili svež vpogled v vprašanje, koliko se deležja v sodobni slovenščini dejansko uporabljajo in ali so res tako redka, kot to intuitivno trdi marsikateri govorec slovenskega jezika, poleg tega pa nameravamo empirično preveriti, ali je pri uporabi deležij kaka razlika med izvirnimi in prevedenimi slovenskimi besedili.

Raziskava je bila izvedena v okviru projekta Slovensko prevodoslovje: raziskave in viri (prim. Vintar 2009) na korpusu Spook, ki združuje večjezični vzporedni korpus ter primerljivi korpus slovenskega jezika. Vzporedni korpusi, če povzamemo Erjavca (1997: 83), so primerljivi korpusi, torej korpusi primerljivih besedil (določenega žanra ali področja), ki vključujejo tako izvirna besedila kot njihove prevode. Prednosti vzporednih korpusov se pokažejo zlasti pri kontrastivnih in prevodoslovnih študijah, saj ponujajo nezamenljiv pogled v izvorno in prevedeno besedilo hkrati. Primerljivi korpusi pa so zbirke primerljivih (torej istovrstnih) besedil v dveh ali več jezikih.

Ker želimo preveriti rabo neosebne glagolske oblike v vlogi nosilnih elementov stavčne strukture, je korpus Spook idealno orodje za tako zasnovano raziskavo: njegova zgradba (ki bo natančneje opisana v razdelku Korpus in metoda) nam omogoča, da preverimo na eni strani pojavljanje deležja v izvirnih, na drugi strani pa v prevedenih slovenskih besedilih. Dodatna možnost, ki smo jo uporabili pri analizi, pa je sočasno opazovanje prevedenih izsekov besedila in njihovih izvirkov, saj smo preverili tudi, ali je pojavljanje deležja v prevedenih besedilih morebiti povezano s pojavljanjem specifičnih struktur v izvirnih besedilih.

2 NEOSEBNE GLAGOLSKE OBLIKE V SLOVENŠČINI IN DELEŽJE

Tako neosebne glagolske oblike nasploh kot deležje specifično niso bili pogosto predmet jezikoslovnih raziskav o slovenskem jeziku. Poleg Breznikovih zapisov

(zbranih v Breznik 1967) z začetka 20. stoletja in Jesenškovi (npr. 1998) diahronih razprav o rabi deležnikov in deležij je zaslediti nekaj kontrastivnih študij o neosebni glagolskih oblikah oz. njihovi polstavčni rabi v povezavi z različnimi evropskimi jeziki (za primerjavo z angleščino gl. npr. Milojević Sheppard 1992, Kocijančič Pokorn in Šuštaršič 2001, 1999 ter Šuštaršič in Kocijančič Pokorn 1998; s francoščino npr. Schlamberger Brezar 2005a in 2005b, nazadnje pa Mezeg 2011). Na splošno bi lahko iz omenjenih del sklepali, da je raba polstavkov v slovenščini dokaj omejena, saj se ob prevajanju iz tujih jezikov (npr. angleščine in francoščine), v katerih so tovrstni polstavki zelo pogosti, prevajalci pogosto zatekajo k alternativnim ubeseditvam.

V skladu z Jesenškovimi raziskavami je pogostnost deležnikov in deležij na –č in –ši v knjižni besedi zrasla tekom 19. stoletja pod vplivom prekmurskega prevoda nove zaveze (Jesenšek 1998: 12), nato pa proti koncu stoletja začela upadati in praktično izginila iz sodobnega jezika Ivana Cankarja in drugih pisateljev, zlasti zaradi kritičnega pogleda na rabo polstavkov v slovenščini Antona Breznika. Breznik (1967: 82–94) je skoraj vse vrste polstavčnih struktur odprto kritiziral z navedbo primerov iz sodobnih avtorjev, saj jih je razumel kot francosko sintaktično interferenco¹ ter je svetoval rabo odvisnih stavkov z osebnimi glagolskimi oblikami. Kot takratno stanje povzema Jesenšek (1998: 15), so sodobni pisatelji njegovo mnenje v veliki meri sprejeli in *»oblika je skoraj povsem izginila; njena raba se je omejila le na posamezne glagole, in to predvsem za stilno zaznamovano izražanje«*.

Da se je deležniško-deležijska tipologija ohranila v slovenskih slovnica, gre velika zasluga Jožetu Toporišiču² (1991), ki je slovenske polstavčne tvorbe v svojih delih opredelil in opisal, ni pa posvetil izrecne pozornosti njihovi dejanski rabi, pogostnosti in sprejemljivosti. Deležje je v skladu z Žagarjevo (2001: 290) definicijo nepregibna (prislovna) oblika glagola; Toporišič (1991: 339) specificira, da deležja na –č in –aje izražajo *»glagolsko dejanje, ki se vrši hkrati s kakim drugim dejanjem«*, deležje na –e pa se *»večinoma rabi kot prislov načina«*. Deležijski polstavek je struktura, ki vsebuje deležje in *»izraža glagolsko dejanje, ki poteka hkrati z drugim dejanjem«* (Žagar 2001: 291). Nadalje Jesenšek (1998: 41) tudi ugotavlja, da se deležja pojavljajo zlasti v *»umetnostnih in strokovnih besedilih predvsem pri glagolih govorjenja, mišljenja, čustvenega zaznavanja in premikanja«*, poleg tega pa (ibid.) njihova raba peša in *»je omejena predvsem na pisno izražanje istodobnosti dogajanja glavnega stavka in deležijskega polstavka«*. Schlamberger Brezar (2005b: 127) gre še dlje in ugotavlja, da je raba deležja (primer, ki ga navaja, je *Sedeč na vrtu, je bral časopis*) *»daleč od naravne rabe v*

¹ Pojem interferenca razumemo kot pojav, pri katerem se površinske značilnosti izvornika prenesejo v ciljno besedilo (prim. Toury 1995: 275).

² Toporišičevo izvorno tipologijo so pozneje prevzeli drugi avtorji, med katerimi je tudi Žagar (2001), ki ga navajamo v nadaljevanju.

govorjenem jeziku in da deluje starinsko, nerodno.« V svoji raziskavi političnih besedil ugotavlja, da se tovrstne strukture relativno pogosteje pojavljajo v sodobnih prevedenih besedilih, manj pa v izvirnih (ibid: 126–128).

Priponska obrazila, ki se pojavljajo pri deležjih v deležijskih stavkih, so *–oč/–eč*, *–aje* in *–(v)ši*. Zadnji v skladu z obstoječo strokovno literaturo praktično ni več del sodobnega jezika, saj je ta oblika »*zelo redka, omejena na pisni jezik, s predznakom knjižno zastarelo*« (Jesenšek 1998). Poleg omenjenih priponskih obrazil srečamo tudi deležja na *–e*, ki se jih pogosto upošteva kot prislove (ali tudi predloge) z glagolsko etimologijo.³ V opisano raziskavo so namenoma vključeni tudi primeri s tem zadnjim obrazilom, saj se zdi zanimivo vprašanje, ali se take oblike pojavljajo pogosteje od ostalih oz. ali je njihovo obnašanje v besedilih drugačno od ostalih deležij. Spodaj je za boljšo orientacijo navedenih nekaj primerov, ki so bili naključno izbrani iz korpusa Gigafida:

- deležje na *–eč*: *Sicer niso bili vsi dosegljivi za komentar, toda sodeč po izjavah mnogih bi še.*
- deležje na *–oč*: *To se na fotografiji tudi vidi: gledam torto, komaj čakajoč, da jo bom jedel.*
- deležje na *–aje*: *Živeti je treba, ne oziraje se na to, da padajo granate ...*
- deležje na *–ši*: *... na drugem pa je tedanja opozicija formirala alternativno politiko, začenši z Ruplovo demokratsko in Omanovo kmečko zvezo...*
- deležje na *–e*: *Snažilka je miže pokimala in molčala.*

Kot ugotavlja tudi Mezeg (2011: 54, 73), ki nam ponuja nadroben pregled slovenskega deležja v okviru kontrastivne raziskave o francoskih in slovenskih polstavkih, celovite raziskave, ki bi pokazala, kako pogosto se deležja in deležijski polstavki v sodobni slovenščini dejansko uporabljajo, ter s katero bi lahko posameznikov jezikovni čut nadomestili z empiričnimi podatki iz večjih korpusov, zaenkrat še ni. Avtorica sicer tudi ugotavlja, da prisotnost deležijskih polstavkov v analiziranih prevodih ni zanemarljivo majhna, zlasti v leposlovnih besedilih (ibid: 322–323).

S tem prispevkom želimo doprinesiti k omenjenim obsotoječim delnim raziskvam in preveriti, kako je s pojavljanjem deležja v leposlovnih besedilih, ki so zbrana v korpusu Spook (opisanem v naslednjem razdelku).

Raziskava, ki jo bomo predstavili, se torej osredotoča na analizo pogostnosti deležja v slovenskih leposlovnih besedilih. Ugotoviti bomo skušali, kolikšna je prisotnost deležja v tem besedilnem tipu na splošno, poleg tega pa bomo tudi

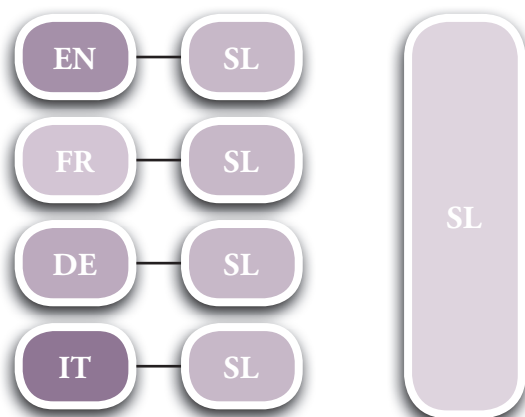
³ V zvezi s tem vprašanjem prim. tudi Schlamberger Brezar (2011), kjer je izpostavljena hipoteza, da gre pri tovrstnih oblikah za proces gramatikalizacije oz. prehoda od glagolskih oblik k prislovom oz. predlogom.

preverjali, ali med izvirnimi besedili v slovenskem jeziku in prevodi iz drugega jezika – v danem primeru italijanščine – prihaja do razlik v pogostnosti deležja. Italijanščina je namreč jezik, kjer so strukture z neosebniimi glagolskimi oblikami raznovrstne in zelo pogoste (prim. Lenassi 2004), zaradi česar bi lahko pričakovali določeno mero interference v smeri povišanja prisotnosti deležjskih stavkov, kot se to dogaja npr. v političnih besedilih, ki jih je analizirala Schlamberger Brezar (2005b).

3 KORPUS IN METODE

3.1 Korpus

Kot smo že omenili, je bila raziskava opravljena s pomočjo korpusa Spook, ki je nastal v sklopu projekta Slovensko prevodoslovje: viri in raziskave (Vintar 2009). Zgradba samega korpusa je kompleksnejša, kot so potrebe te raziskave, kot vidimo na sliki 1. Razdeljen je na dva dela, od katerih eden vsebuje izvirna slovenska leposlovna dela (1.454.275 pojavnic), drugi pa slovenske prevode iz različnih jezikov (angleščine, francoščine, nemščine in italijanščine; skupno 2.708.740 pojavnic) ter njihove izvirnike. Ker smo se v raziskavi omejili na prevode iz italijanskega jezika, smo iskanja opravili le na tem delu celote, ki obsega skupno 478.591 pojavnic.⁴ V pripadajočih izvirnih italijanskih besedilih je skupno 486.843 pojavnic. Korpus je označen in lematiziran, zato omogoča tudi avtomatsko iskanje po besednih vrstah in podvrstah. Besedila, zbrana v korpusu, so daljša in krajša prozna dela sodobnih avtorjev, izdana v zadnjih 25 letih in prevedena v zadnjih 15 letih. Prevodi so delo različnih prevajalcev.

Slika 1: Zgradba korpusa Spook (vir: spletna stran korpusa Spook)

⁴ V osnovni gre za leposlovni del korpusa ISPAC, ki je nastal v okviru doktorske naloge Mikolič Južnič (2007).

Iskalnik (slika 2), ki je bil pripravljen namensko na Institutu Jožef Štefan, ponuja številne različne možnosti iskanja, od preprostega besednega iskanja do uporabe kod MSD, in sicer tako na izvirnih slovenskih besedilih, kot tudi na vseh prevodnih podkorpusedih hkrati ali pa na katerem izmed podkorpusedov posebej. Seveda je prav tako mogoče iskati po izvirnih besedilih v tujih jezikih ali pa pogledati izvorni odsek in vzporedno njegov prevod, bodisi če želimo naš iskalni pogoj postaviti za besedila v izvirnem jeziku bodisi za njihove slovenske prevode. Korpus je omejeno (z uporabniškim imenom in geslom) dostopen preko spleta.

Slika 2: Iskalnik po korpusu Spook

3.2 Metode

V skladu z željo, da bi preverili tako pogostnost deležja v slovenskih izvirnih in prevedenih leposlovnih besedilih kot tudi morebitno povezavo med pojavljanjem deležja v slovenskih prevodih in prisotnostjo neosebne glagolske oblike v izvirnih italijanskih besedilih, je analitično delo po predhodnem nabiranju primerov rabe potekalo v več fazah.

Preden smo se lahko lotili analize, je bilo potrebno iz korpusa izluščiti primere. Pri tem sta se pokazali dve težavi. Po eni strani je bilo kmalu opaziti, da pri samodejnem označevanju deležij prihaja do relativno številnih napak zaradi dvoumnosti oblik deležja oz. deležnika. Velik del deležijskih oblik je namreč identičen kot deležniške, ob kategorizaciji pa so bile take oblike avtomatsko označene kot deležniški pridevniki. V nekaterih primerih sicer samodejno označevanje deluje odlično in pravilno loči oblikovno identične oblike deležnikov in deležij ter jih pravilno kategorizira, kot to prikazuje tabela 1, v kateri sta primera pojavnice *sopeč* iz podkorpuseda slovenskih izvirnih besedil izpisana skupaj s kodami MSD,⁵ ki kažejo, da gre v prvem primeru za deležniški pridevnik, v drugem pa za dele-

⁵ Na spletni strani korpusa Spook je dostopna tudi povezava do razlag kod MSD ter seznama uporabljenih kod in njihovih pomenov.

žijski prislov. Drugače je pa v primeru pojavnice *ležoč*, ki je vselej kategorizirana kot deležnik (in torej pridevnik), v resnici pa se v tej vlogi izmed štirih primerov pojavi samo enkrat. Primer je prikazan v tabeli 2, kjer tako kot v tabeli 1 vidimo tako zadetke v obliki kwic,⁶ kot jih je moč izvoziti v datoteko za program Microsoft Excel. Kljub (v tem primeru zaradi prostorske stiske namenoma izbranemu) skromnemu, 5-besednemu sobesedilu ob ključni besedi lahko hitro ocenimo, da gre v tabeli 2 le pri drugem od primerov zares za deležnik.

Tabela 1: Primer rezultatov iz korpusa Spook za iskano besedo *sopeč* (s prikazanimi kodami MSD)

usta	,	da	je	slišati	<< sopeč >>	glas	,	in	oba	za	trenutek
Sosmt	,	Vd	Gp-ste-n	Ggvn	<< Pdnmein >>	Somei	,	Vp	Zc-mdt	Dt	Sometn
moral	biti	hvaležen	.	Težko	<< sopeč >>	je	zlezla	z	njega	.	“
Ggnd-em	Gp-n	Ppnmein	.	Rsn	<< Rd >>	Gp-ste-n	Ggdd-ez	Dr	Zotmer	.	&camp; 34;

Tabela 2: Primer rezultatov iz korpusa Spook za iskano besedo *ležoč* (s prikazanimi kodami MSD)

na	fotelju	.	Mama	je	<< ležoč >>	na	kavču	strmela	v	zrak
Dm	Sometn	.	Sozei	Gp-ste-n	<< Pdnmein >>	Dm	Sometn	Ggnd-ez	Dt	Sometn
vrečko	tobaka	in	poleg	nje	<< ležoč >>	zavitek	papirčkov	,	potem	pa
Sozet	Somer	Vp	Dr	Zotzer	<< Pdnmetn >>	Somei	Sommr	,	Rsn	Vp
vse	več	časa	je	prebil	<< ležoč >>	ob	televizorju	.	Na	srečo
Rsn	Rsr	Somer	Gp-ste-n	Ggdd-em	<< Pdnmein >>	Dm	Sometn	.	Dt	Sozet
In	tako	sem	se	,	<< ležoč >>	v	vroči	vodi	,	rahlo
Vp	Rsn	Gp-spe-n	Zp-----k	,	<< Pdnmein >>	Dm	Ppnzem	Sozem	,	Rsn

Zaradi tovrstnih netočnosti smo se odločili, da bomo sicer preverili, kakšni rezultati se pojavijo z avtomatskim iskanjem po besednovrstni kategorizaciji s kodami MSD, vendar bomo poleg tega pojavljanje deležja preverili tudi s preprostim iskanjem glede na obrazila. To delo nam je olajšalo dejstvo, da so deležja nepregibna, je pa po drugi strani zelo zamudno, saj kakršnokoli iskanje po zaporedju črk prinaša zelo veliko 'šuma' oz. nepravilnih primerov, pri katerih je naključno zadnji del besede enak kot pri dani deležijski obliki. Priponska obrazila, ki smo jih preverili, smo našli že zgoraj: *-eč*, *-oč*, *-aje*, *-ši*; poleg teh pa smo preverili še nekatera druga obrazila, s katerimi se prav tako tvori deležja, vendar se taka deležja danes pogosto ne zaznavajo kot glagolska, temveč bolj kot načinovni prislovi; med temi so *-če*,⁷ *-te*, *-de* in *-eje* (zadnja se sicer pojavlja pri eni sami besedi, *smeje*). V raziskavo so te oblike

⁶ Kwic = Key Word in Context, oz. ključna beseda s sobesedilom.

⁷ Pravzaprav gre pri *-če* za združitev primerov z obrazili *-eče*, *-oče* ter takimi, kjer je samoglasnik pred *-če* izpuščen (npr. pri *molče*).

vključene zato, ker se jih vseeno da razvezati v odvisne stavke z osebnimi glagolskimi oblikami, tako kot je to mogoče narediti z ostalimi deležji, poleg tega pa bi se v prevodih lahko pojavljali kot odziv na italijanske neosebne glagolske oblike (zlasti na gerundij, ki ga je pogosto moč interpretirati načinovno).

Druga vrsta metodološke težave, s katero smo se srečali, je prav tako odvisna od nezmožnosti razdvoumljanja med deležniki in deležji pri iskanju po preprostem zaporedju črk. Ko smo izluščili relevantne primere iz korpusa in odstranili tiste, ki imajo naključno enake zadnje črke, nam je preostalo še razdvoumljanje med enakozvočnimi deležji oz. deležniki, kar je bilo kljub relativno zajetnemu številu primerov (gl. rezultate) mogoče narediti le ročno.

Ko smo zbrali vse primere rabe deležja tako v izvirnih kot v prevedenih slovenskih besedilih, smo se lotili še analize izvirnih italijanskih odsekov, katerih prevod je vseboval deležje. Za te primere je bilo ročno opredeljeno, v kateri besedni vrsti se je v izvirniku skrival pomen slovenskega deležja ter kakšno funkcijo je dana besedna vrsta opravljala v stavku. V zgledu (1),⁸ na primer, je v slovenskem delu uporabljeno deležje *mijavkajoč* prevod italijanskega *miagolando*, ki je sedANJI gerundij glagola *miagolare* (it. mijavkati), njegovo funkcijo v povedi pa je moč razumeti bodisi kot časovni bodisi načinovni odvisnik (kar je tipično za italijanski gerundij, vendar se bomo temu posvetili v diskusiji).

(1) Mačka je skočila s fotelja in šla *mijavkajoč* pred njo na verando.

Miagolando, la gatta la precedette sulla veranda.

Podobno smo analizirali vse najdene primere, dobljene rezultate pa smo na koncu navzkrižno primerjali in iskali morebitne povezave. Izsledki so predstavljeni v naslednjem razdelku.

4 REZULTATI IN DISKUSIJA

Kot smo videli zgoraj, je analiza potekala v različnih fazah, zato bo tudi predstavljena v treh razdelkih. Najprej se bomo posvetili pojavljanju deležja v podkorpusu izvirnih slovenskih leposlovnih besedil, kjer si bomo ogledali, koliko je bilo dejanskih primerov deležja in kakšna je njihova pogostnost ob upoštevanju velikosti celotnega podkorpusa. Nato bomo enako naredili za podkorpus besedil, prevedenih iz italijanščine. Ob pregledovanju številčnosti deležja v omenjenih podkorpusih se bomo ustavili tudi pri podatkih o tem, koliko je bilo med prvotnimi rezultati iskalnih pogojev dejanskih deležij, kolikšen del pa je pripadal deležnikom oz. drugim besednim vrstam. Nazadnje bodo prikazani rezultati analize izvirnih italijanskih primerov ter njihova primerjava s pripadajočimi slovenskimi prevodi.

⁸ Ta in vsi primeri v nadaljevanju so vzeti iz korpusa Spook.

4.1 Pogostnost deležja v izvirnih slovenskih leposlovnih besedilih

Po zgoraj opisani metodi smo iz podkorporusa izvirnih slovenskih besedil najprej poskusili izluščiti primere s pomočjo kod MSD, pri čemer smo uporabili iskalni ukaz za deležijske prislove (tako so namreč kategorizirana deležja v danem sistemu). Tak iskalni pogoj je vrnil 387 primerov, od katerih je le en bil napačno kategoriziran.⁹ Zaradi relativno nizke številke – nenavadno se nam je zdelo, da bi v korpusu, ki šteje skoraj 1,5 milijona pojavnic, bilo deležij tako malo – smo nato želeli preveriti njihovo prisotnost tudi iščoč po priponskih obrazilih. Z osmimi zgoraj navedenimi obrazili smo pred izločanjem šuma nabrali 20.490 primerov. Ko pa smo izločili vse tiste primere, kjer je šlo za popolnoma drugačne besedne vrste (npr. *daleč* pri priponi *-eč* ali *tisoč* pri priponi *-oč* ipd.), nam je ostalo 1.985 primerov, ki so glede na različna priponska obrazila razporejeni, kot je prikazano v tabeli 3. V tem skupnem številu so sicer všteti tako primeri deležij kot deležnikov, ki smo jih naknadno prav tako razločili. Končna številka vseh najdenih deležij v izvirnih slovenskih besedilih je torej 1.350.

Tabela 3: Rezultati iskanja deležij v izvirnih slovenskih besedilih po priponskih obrazilih po izločitvi šuma

Priponsko obrazilo	Prečiščeni rezultati (deležja + deležniki)	Samo deležja
-oč	423	337
-eč	233	137
-aje	70	70
-ši	4	4
-če	854	401
-de	345	345
-te	52	52
-eje	4	4
Skupno	1.985	1.350

Če zaradi primerljivosti z drugim analiziranim podkorporusom (prevodne slovenščine), ki je po obsegu precej manjši, preračunamo pogostnost na 500.000 pojavnic, je torej v izvirnih slovenskih besedilih moč naleteti na deležje 464,1-krat vsakih pol milijona pojavnic, kar znaša približno 0,1 odstotka.

⁹ Primer je naslednji: ... *vzela zalet za svoj znani, tako žuboreč smeh* ...; beseda *žuboreč* v tem primeru ni deležje, temveč deležnik.

V primerjavi s popolnoma samodejnim iskanjem po korpusu smo se torej s precejšnjo mero ročnega dela dokopali do bistveno višje in bolj realistične¹⁰ številke deležij (387 s kodami MSD, 1350 – kar 3,5-krat več – s priponskimi obrazili).¹¹

Če natančneje pogledamo še pogostnost različnih priponskih obrazil, ugotovimo, da je 'pravih deležij' (torej tistih, ki so tvorjena s priponami *-oč*, *-eč*, *-aje* in *-ši*) 518, ostalih pa 802. Med prvimi se najpogosteje pojavlja priponsko obrazilo *-oč*, s 337 primeri, dokaj pogosto je tudi *-eč*, ki ga najdemo v 137 primerih, še redkeje pa je priponsko obrazilo *-aje*, ki se pojavi le v 70 primerih. Čeprav se priponsko obrazilo *-ši* vedno kategorizira kot arhaično, pa je vseeno prisotno v obravnavanem korpusu (sodobnih besedil!) z nezanemarljivimi 4 primeri (dveh različnih sodobnih avtorjev). Med ostalimi priponskimi obrazili, s katerimi se tvori deležja, ki so normalno v stavkih rabljena kot prislovna določila načina, je daleč najpogostejše obrazilo *-če* (*-oče* se pojavi 224-krat, *-eče* 137-krat, ostalih 40 primerov pa se razporedi med različne možnosti z izpuščenim samoglasnikom), velikokrat se pojavi tudi *-de* (345 pojavitev), dokaj redek je *-te* (52 primerov), *-eje* pa se pojavi samo štirikrat v pojavitvah deležja *smeje*. Za boljšo predstavbo je v spodnjih primerih za vsako vrsto omenjenih priponskih obrazil podan primer (po vrsti, tako kot so našeta obrazila v tabeli 3 zgoraj, le pri obrazilu *-če* so navedeni trije primeri za tri različne možnosti).

- (2) Čakajoč v vrsti za vozovnice sem v steklu ...
- (3) Ob njem sta, držoč ga za roko, stopala ...
- (4) In on ji je dobrikaje poljubljal roko ...
- (5) ... povprečna masa sto kil, vstevši otroke in shirane starce ...
- (6) a. Večer je romantičen in ona ga ljubeče gleda ...
b. Pri tem je mljaskajoče zagrizel v sirovo konico ..
c. Julija je povabila pogled in molče prikimala ...
- (7) ... se je dvignil in obstal napol sede v postelji ...
- (8) Je nekaj, kar sem hote skrtil ...
- (9) ... kjer se je politična smetana smeje naslajala nad žepnimi diplomati ...

¹⁰ Povsem mogoče je, da smo tudi pri ročnem iskanju kak primer izgubili, vendar ne kake večje skupine, ki bi bistveno spremenila končni rezultat. Poleg tega je med primeri, ki so bili samodejno označeni kot deležja, le 7 takih pojavitev, ki jih z iskanjem s priponskimi obrazili nismo zajeli, in sicer gre za deležja *miže* (štiri pojavitve), *diše* in *drve*, ostali pa so vsi 'ujeti' med različna priponska obrazila.

¹¹ Ob tem naj poudarimo, da je seveda nujno izraziti spoštovanje do velikega truda, vloženega v razvijanje orodij za samodejno razdvajanje besed morfološko tako zahtevnega jezika, kot je slovenščina; za prihodnost lahko samo izrazimo željo, da bi se ta orodja še naprej razvijala in izpopolnjevala.

4.2 Pogostnost deležja v prevedenih slovenskih leposlovnih besedilih

Podobno kot podkorpusa izvirnih slovenskih besedil smo se lotili tudi podkorpusa prevedenih slovenskih besedil. Iskalni pogoj, postavljen s pomočjo kot MSD, nam je izluščil borih 46 primerov, izmed katerih je prav tako kot pri izvirnih slovenskih besedilih en primer bil kategoriziran narobe.¹² Z iskanjem po priponskih obrazili se nam je pred izločanjem šuma nabralo 8.577 primerov, po prečiščenju rezultatov pa je ostalo 329 primerov, od katerih jih je bilo 230 dejansko rabljenih v funkciji deležja. Ponovno smo torej z ročno metodo izluščili bistveno večje število primerov – tokrat kar 5-krat toliko kot z avtomatsko metodo.

Preračunano v z zgornjimi rezultati primerljive številke, je v podkorpusu slovenskih prevodov iz italijanskega jezika torej pogostnost deležja 240,3 pojavitev na 500.000 besed oziroma 0,05 odstotka vseh pojavnic. V primerjavi s pogostnostjo v izvirnih besedilih (kjer je bila pogostnost 464,1 na 500.000 besed oziroma 0,1 odstotka) opazimo veliko razliko, saj se v prevedenih besedilih deležja pojavljajo pol manjkraj. Zakaj prihaja do tako izrazitega odstopanja, težko z gotovostjo trdimo, vendar je taka situacija vsekakor presenetljiva, saj bi, kot smo povedali v uvodnih poglavjih, pričakovali pri prevodih iz italijanščine, ki je bogata z neosebni glagolskimi oblikami, ravno obratno. V vsakem primeru ugotovljenega razmerja med izvirno in prevodno slovenščino zaradi omejenosti analiziranega korpusa ne moremo upoštevati kot popolnoma zanesljivo glede pogostnosti deležja, saj smo med drugim v prevodnem delu opazovali le prevode iz italijanskega jezika. Vendar bo ravno zaradi te izbire zanimivo opazovati, ali se pojavljajo morebitni vzorci glede situacij, v katerih se deležje pojavlja kot prevod določenih izvirnih struktur, kar bomo skušali osvetliti v naslednjem razdelku.

Pred tem si poglejmo поблиže še pogostnost posameznih priponskih obrazil v podkorpusu prevedenih slovenskih besedil, prikazano v tabeli 4.

¹² Primer, ki ga omenjamo, je naslednji: *Ogorek je izginil v noči kot žareč košček lave*. Beseda *žareč* je v tem primeru rabljena kot deležnik, ne deležje.

Tabela 4: Rezultati iskanja deležij v prevedenih slovenskih besedilih po priponskih obrazilih po izločitvi šuma

Priponsko obrazilo	Prečiščeni rezultati (deležja + deležniki)	Samo deležja
-aje	35	35
-oč	42	34
-eč	33	14
-ši	0	0
-de	87	87
-če	119	47
-eje	7	7
-te	6	6
Skupno	329	230

Deležij, tvorjenih s prvimi štirimi priponami, je skupno 83, tistih, ki se jih upošteva kot deležijske prislove, pa 147. V primerjavi s pojavljanjem v podkorpusu izvirnih slovenskih besedil opazimo razlike v pogostnosti različnih priponskih obrazil: če sta priponski obrazili *-aje* in *-oč* v prevedenih slovenskih besedilih skorajda izenačeni in je *-aje* na prvem mestu, je v izvirnih besedilih daleč najpogostejše obrazilo *-oč*: pojavlja se skoraj petkrat pogosteje kot *-aje*, ki je šele na tretjem mestu, za *-eč*. Priponsko obrazilo *-ši*, ki je bilo zelo redko že v izvirnih slovenskih besedilih, je popolnoma odsotno v prevodih.

Prav tako se razlikuje pogostnost ostalih obravnavanih priponskih obrazil: v prevedenih besedilih je najpogostejše obrazilo *-de*, na drugem mestu pa je *-če* (v 24 primerih se pojavi *-eče*, 13-krat *-oče*, 11-krat pa z izpuščnim samoglasnikom); v izvirnih besedilih je ravno obratno; podobno se zgodi tudi za ostali dve obrazili, kjer je v prevedenih besedilih *-eje* pogostejši od *-te*, v izvirnih besedilih pa je *-te* veliko pogostejši.

Tako kot pri podkorpusu izvirnih slovenskih besedil, tudi za podkorpus (iz italijanščine) prevedenih slovenskih besedil navajamo primere za vsak tip priponskega obrazila v enakem vrstnem redu, kot so navedena v tabeli 4 (pri čemer za obrazilo *-ši* seveda ni primera).

(10) ... in zdaj je tekel čez travnike, *skakaje* čez grmičevje ...

(11) Stopil je k vratom *opirajoč* se na palico ...

(12) *Ležeč* v babičini postelji bo zdaj zdaj skočil ...

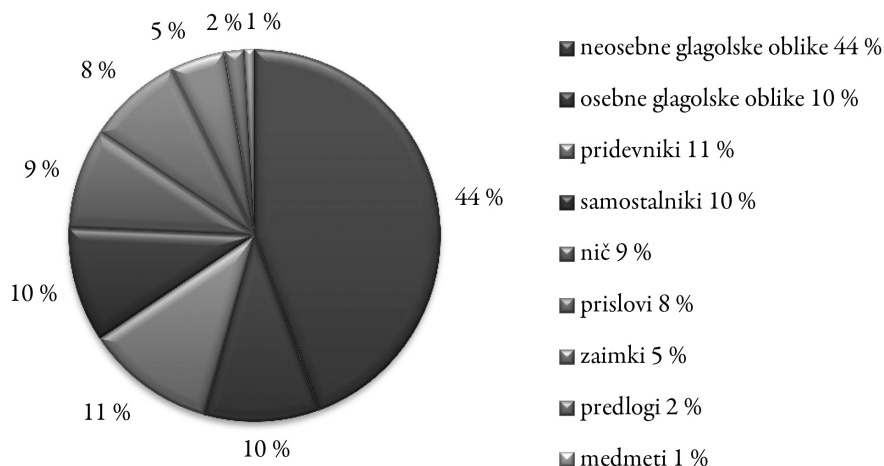
- (13) *Sede* drug ob drugem sta prebila več ur ...
- (14) a. ... pa je *kleče* na tleh privzdignil Friderikovo glavo ...
 b. Medtem ko so se sušili, so *lesketajoče* spreminjali barvo ...
 c. *Molče* je pobožala sončnico ...
- (15) Rus je *smeje* se nekaj dejal ...
- (16) Andrea je *hote* preslišal njun prepir ...

4.3 Primerjava primerov iz prevedenih slovenskih leposlovnih besedil z njihovimi izvirniki

Pri primerjavi slovenskih prevodov z njihovimi izvirniki smo se osredotočili na dve vprašanji: po eni strani smo ugotavljali, katere besedne vrste v izvirniku najpogosteje nosijo pomen, ki ga v slovenščini izraža deležje; po drugi strani pa nas je zanimalo, v kakšnih sintaktičnih strukturah se te besedne vrste nahajajo, saj se deležja (še zlasti tista, ki jih ne čutimo več kot glagolska) navadno razume kot sredstvo za izražanje načina.

4.3.1 Besedne vrste izvirkov

Poglejmo si najprej besedne vrste izvirkov, ki so v slovenščini pripeljale do deležja. Glede na to, da je deležje ena od neosebne glagolske oblike, ki v slovenščini na splošno niso tako pogoste kot na primer v italijanščini, in tudi v skladu z ugotovitvami Schlamberger Brezar (2005b), ki smo jih omenili zgoraj, bi torej pričakovali da bomo v izvirnih italijanskih stavkih, katerih prevodi vsebujejo deležje, večinoma prav tako našli neosebne glagolske oblike (gerundij, infinitiv ali particip). Dejansko se je izkazalo, da je neosebne glagolske oblike res največ, kot vidimo na sliki 3, kjer so prikazani združeni podatki za vse vrste neosebne glagolske oblike in za druge besedne vrste, vendar njihova prevlada le ni tako zelo izrazita. Slovensko deležje je prevod italijanske neosebne glagolske strukture v 44 odstotkih vseh primerov (natančno gre skupno za 102 primera, ostali absolutni podatki pa so v tabeli 5).

Slika 3: Deleži izvirnih besednih vrst, prevedenih v slovenščino z deležjem

Tabela 5: Podrobni številčni podatki o neosebni glagolskih oblikah, prevedenih z deležjem

Besedna vrsta	Število primerov
gerundij	52
pretekli particip	33
nedoločnik	8
sedanji particip	7
gerundij + nedoločnik	2

Ob izraziti prisotnosti neosebni glagolskih oblik v izvirnih primerih pa opazimo tudi precejšnje število drugih besednih vrst: poleg neosebni glagolskih oblik najdemo tudi osebne glagole, zatem pa še pridevnike, samostalnike, prislove, redko pa tudi zaimke, medmete in predloge.¹³ V 9 odstotkih primerov se je celo zgodilo, da pravzaprav v izvirnem stavku ni bilo elementa, katerega neposredni prevod bi bilo obravnavano deležje, temveč je v slovenščini prišlo do (bolj ali manj natančne in potrebne) eksplicitacije pomena, ki je bil v izvirniku kvečjemu impliciran. V nadaljevanju je predstavljen po en primer (italijanski izvirnik in slovenski prevod) za vsako besedno vrsto posebej.

¹³ Pri zadnjih treh kategorijah gre za mejne klasifikacije, kjer se pravzaprav v izvirnih primerih najdejo širše strukture, katerih del je zaimke, medmet ali predlog.

- (17) **Gerundij**
ital. Vi si diresse *caracollando* sulle sue gambette corte ...
slov. *Pozibavajoč* se na kratkih nožicah se je napotil ...
- (18) **Pretekli particip**
ital. L' imperatore lo aspettava *seduto* sul suo trono e beveva un boccale di vino
slov. Cesar ga je pričakal *sedeč* na svojem tronu in pil bokal vina
- (19) **Nedoločnik**
ital. ... specie, continuava a *mormorare* il Poeta, fortunatamente in teutonico ...
slov. ... in to še posebno, je *šepetaje* nadaljeval Pesnik, k sreči v tevtonščini ...
- (20) **Sedanji particip**
ital. ... e dal retro dell' iconostasi apparve una figura *brancolante* ...
slov. ... in nekdo je *tipaje* prikrevsal izza ikonostasa ...
- (21) **Gerundij + nedoločnik**
ital. ... ed entrò in casa *riprendendo a cantare* in sincronia con Di Stefano ...
slov. ... in odšel proti hiši, *prepevaje* svojo ljubo operno arijo ...
- (22) **Osebna glagolska oblika**
ital. La scienza si *dimostrava* incapace di comprendere ...
slov. Znanost po vsem *sodeč* ni bila sposobna dognati ...
- (23) **Pridevnik**
ital. ... poi si fermavano *incerti* sul da farsi ...
slov. ... nato pa prenehali, ne *vedoč*, kaj bi ...
- (24) **Samostalnik**
ital. "Ascolti, figliola", disse in un *sussurro* ...
slov. "Poslušajte, draga" je rekla *šepetaje* ...
- (25) **Nič**
ital. ... sono io che preparo la colazione", osservò.
slov. ... jaz pripravim zajtrk," je navrgla *mimogrede*.
- (26) **Prislov**
ital. Collodi cominciò a camminare a *tentoni*, inciampò in qualcosa ...
slov. Collodi je *tipaje* hodil naokrog, se spotaknil ob nekaj ...
- (27) **Zaimek**
ital. Ma quanto al veleno, come puoi dire ...
slov. *Glede* strupa pa, le kako lahko izjaviš ...

(28) **Medmet**

ital. Dove loro avevano fallito, ebbero successo, *grazie* alla forza delle armi, gli americani ...

slov. Kjer je njim spodletelo, je *zahvaljujoč* orožju uspelo Američanom ...

(29) **Predlog**

ital. ... che lo aveva assicurato *sulle* condizioni generali della madre ...

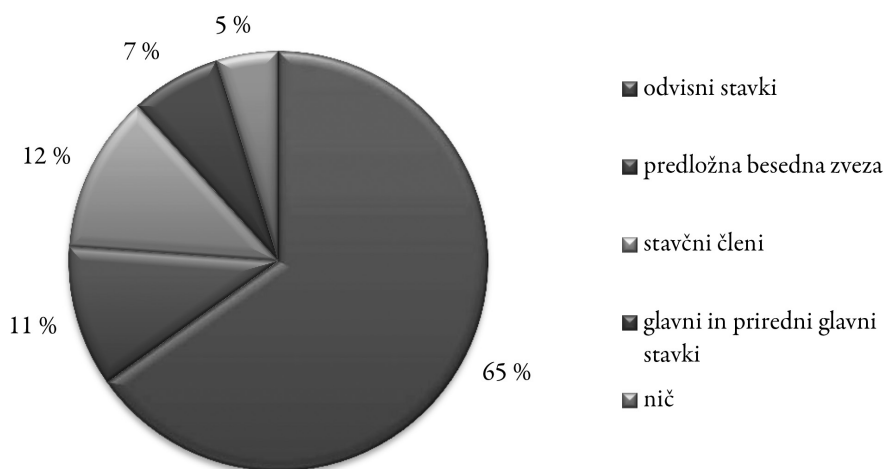
slov. Pomirila ga je *glede* maminega zdravstvenega stanja ...

Iz zgoraj povedanega lahko torej zaključimo, da večja ali manjša pogostnost deležja v slovenščini, prevedeni iz italijanščine, ni izrazito pogojena s prisotnostjo neosebne glagolske oblike v izvirnih besedilih, saj so le malo več kot štiri od desetih deležij v slovenščini odslikava katere od italijanskih neosebne glagolske oblike. Deležijski prevodi ostalih besednih vrst, ki se pojavljajo poleg glagola (predvsem pridevniki, samostalniki in prislovi), so pogosto posledica sintaktične strukture, v kateri se nahajajo te besede v izvirnih besedilih. V zgornjih primerih tako opazimo, da je pridevnik uporabljen kot določilo vezalnemu glagolu *fermarsi* (primer 23), kar je v slovenščino prevedeno s polnopomenskim glagolom v deležijski obliki (*vedeti*); samostalnik v primeru 24 pa je v izvirnem besedilu uporabljen kot del prislovnega določila načina (*in un sussurro*), ki je smiselno prevedeno v slovenščino z deležjem (*šepetaje*), ki prav tako izraža način. Podobno je prislov v primeru 26 (*tentoni*) uporabljen v vlogi prislovnega določila načina in tako tudi preveden (*tipaje*). Primeri, v katerih se pojavljajo zaimki, vezniki ali medmeti, so vedno sobesedilno zelo pogojeni in opazovane besede so vedno del širše besedne zveze; tudi po številčnosti gre za marginalne rabe, omejene na posebne okoliščine. Prav zaradi pogoste umestitve posamezne besede, ki v izvirniku nosi pomen, izražen v prevodu z deležjem, smo se odločili, da preverimo, v kakšnih sintaktičnih strukturah se pojavljajo te besede (prim. razdelek 4.3.2.). Med zgoraj navedenimi možnostmi izpostavimo še primere (kar 9 odstotkov jih je), ko v prevodu navadno prihaja do eksplicitacije pomena, ki je v izvirniku le nakazan (bodisi v neposrednem bodisi v širšem sobesedilu): glede na relativno nizko pogostnost deležja v prevodih literarnih besedil na splošno (kar je bilo omenjeno zgoraj v poglavju 4.2.) se zdi nenavadno in zanimivo, da prevajalci posegajo po deležjih, ko želijo eksplicirati del izvirnega pomena. Iz tega bi lahko sklepali, da uporaba deležja (vsaj v obravnavanem besedilnem tipu) le ni tako tuja in nenaravna, saj vsaj za te primere lahko z gotovostjo trdimo (za večino ostalih analiziranih primerov pa verjetno pav tako), da rabe deležja ne moremo pripisati pojavu interference z izvirnimi jezikom (kot je za sodobne prevode (zlasti iz francoščine) trdil zgoraj omenjeni Breznik (1967: 82–94)).

4.3.2 Sintaktične funkcije izvirnih struktur

Kot je bilo omenjeno zgoraj, smo se analize sintaktičnih struktur, ki se v italijanskih besedilih pojavljajo tam, kjer smo v slovenščini zasledili deležja, lotili z namenom, da bi odkrili morebitne povezave med funkcijo, ki jo določen element opravlja v izvirnem besedilu, in verjetnostjo, da bo tak element preveden z deležjem. Izkazalo se je, da je paleta možnih italijanskih sintaktičnih struktur, ki so v slovenščino bile prevedene z deležjem, precej obsežna: med najdenimi strukturami, ki so navedene na sliki 4 s pripadajočimi deleži, najdemo odvisne stavke, glavne stavke in priredne stavčne zveze glavnih stavkov, stavčne člene, predložne besedne zveze ter nič (v primerih, ko je slovenski prevod ekspliciral informacijo, ki v izvirniku ni bila ubesedena). Podrobnejša razvrstitev najdenih sintaktičnih struktur je navedena v tabeli 6.

Slika 4: Deleži izvirnih sintaktičnih struktur, prevedenih v slovenščino z deležji

Tabela 6: Podrobni prikaz vrst sintaktičnih struktur, prevedenih v slovenščino z deležjem

Vrsta strukture		Število primerov	Delež (v %)
Odvisni stavki	načinovni odvisnik	83	36,10
	vzročni odvisnik	25	10,87
	časovni/načinovni odvisnik	13	5,65
	prilastkov (oziralni) odvisnik	7	3,05
	časovni odvisnik	4	1,74
	pogojni odvisnik	4	1,74
	dopustni odvisnik	4	1,74
	predmetni odvisnik	3	1,30
	krajevni odvisnik	2	0,87
	namerni odvisnik	2	0,87
	izvzemalni odvisnik	1	0,43
	odvisnik ozira	1	0,43
	primerjalni odvisnik	1	0,43
Glavni in priredni glavni stavki	glavni stavek	13	5,65
	ločno priredje	3	1,30
Predložne besedne zveze		25	10,87
Stavčni členi	prilastek	13	5,65
	povedkovo določilo	10	4,35
	prislovna določila	5	2,18
Nič		11	4,78

Na sliki 4 vidimo, da med izvirnimi strukturami, ki so bile prevedene v slovenščino z deležjem, izrazito prevladujejo odvisni stavki, med temi pa, kot je razvidno iz tabele 6, z veliko prednostjo prevladujejo načinovni odvisniki (primer 30), ki skupaj s primeri, ki jih lahko interpretiramo načinovno ali časovno (primer 31), obsegajo kar 65-odstotni delež vseh odvisnih stavkov (oz. dobrih 40 % vseh struktur). Druga najbolj množična skupina so vzročni odvisniki (primer 32), ki pa se pojavljajo bistveno manj pogosto (17 % vseh odvisnikov oz. slabih 11 % vseh struktur). Vsi ostali tipi odvisnikov skupaj (primeri 33–42) obsegajo komaj 12,6 odstotkov vseh najdenih struktur. Relativno redki – skupno 7 odstotkov – so tudi primeri, kjer je z deležijskim stavkom bil preveden glavni stavek ali priredni glavni stavek (primeri 43–44), nekoliko večje število pa je takih primerov, kjer prevod z deležjem izvira iz različnih stavčnih členov: prilastka (primer 45), povedkovega določila (46) in raznih prislovnih določil (primer 47). V 11 odstotkih vseh

najdenih primerov je slovensko deležje nastalo iz predložne besedne zveze (primer 48): v teh primerih gre za ustaljene zveze v italijanščini, ki so tudi v slovenščini izražene z ustaljenimi oblikami (deležje *glede* ima v primeru 48 prav tako vlogo predloga, ki uvaja predložno zvezo). Na zadnjem mestu (čeprav ne po pogostnosti) so v tabeli 6 omenjeni primeri, kjer v originalu de facto ni elementa, ki je v prevodu ekspliciran z deležjem (tak primer je že naveden zgoraj pod številko 25).

(30) **Načinovni odvisnik**

ital. ... ragazzino prese qualcosa da sotto gli stracci e *tremando di paura* si avvicinò a Hervé ...

slov. ... deček izpod cap nekaj izvlekel, se *trepetajoč od strahu* približal Hervéju ...

(31) **Časovni/načinovni odvisnik**

ital. ... che stringendo il pugno e *sventolando la bandierina* ruggivano ...

slov. ... ki so s stisnjenimi pestmi in *mahajoč z zastavicami* vpili ...

(32) **Vzročni odvisnik**

ital. ... io che la portai al fiume, *credendo* che fosse ragazza ...

slov. ... sem jo hotel peljati k reki, *misleč*, da je še dekle ...

(33) **Prilastkov (oziralni) odvisnik**

ital. ... Baudolino, *inginocchiato presso al corpo di Federico*, gli sollevava il capo ...

slov. ... Baudolino pa je *kleče na tleh* privzdignil Friderikovo glavo ...

(34) **Časovni odvisnik**

ital. ... chiese, *mentre le passava accanto* e le sfiorava la guancia con un bacio ...

slov. .. je vprašal in jo *mimogrede* rahlo poljubil na lice ...

(35) **Pogojni odvisnik**

ital. ... già una bella impresa studiare a Parigi, *se si pensava* che era nato ...

slov. ... lep dosežek že sam študij v Parizu *glede na to*, da se je rodil ...

(36) **Dopustni odvisnik**

ital. ... sentiva il rumore delle stoviglie e, *da qualunque parte del giardino fosse* ...

slov. ... zmerom zaslišala žvenket jedilnega pribora, *ne glede na katerem koncu vrta je bila* ...

(37) **Namerni odvisnik**

ital. ... sbatteva l'uscio della cucina e si rifugiava nell' orto *a piangere* ...

slov. ... je zaloputnila s kuhinjskimi vrati in se *jokajoč* skrila na zelenjadni vrt ...

- (38) **Krajevni odvisnik**
 ital. ... chino sul tavolo, una mano dietro la schiena, l' altra *a stringere la stecca*, incredulo ...
 slov. ... eno roko za hrbtom in *v drugi stiskajoč palico*, otrpnil in ni mogel verjeti ...
- (39) **Predmetni odvisnik**
 ital. ... aprì gli occhi lui sentì la propria voce *dire piano* ...
 slov. ... oči, je zaslišal svoj glas, *mrmrajoč* ...
- (40) **Izvezalni odvisnik**
 ital. ... il male che *senza rendermi conto* nel 1980 (intervista a Khomeini) feci ...
 slov. ... leta 1980 (intervju s Homeinijem) *nevede* povzročila ...
- (41) **Odvisnik ozira**
 ital. ... tuttavia avesse qualcosa sulla coscienza *per quanto riguardava la morte di Federico* ...
 slov. ... kljub temu pa ni imel mirne vesti *glede Friderikove smrti* ...
- (42) **Primerjalni odvisnik**
 ital. ... e lo stringeva *come se volesse spezzarlo* ...
 slov. ... ga je, kot da bi ga *hote* zdrobil ...
- (43) **Glavni stavek**
 ital. *Ho brancolato sino al fondo del corridoio* ...
 slov. *Tipaje* sem se odvrlekel do konca hodnika ...
- (44) **Ločno priredje**
 ital. *O Ardzrouni gli aveva confidato qualcosa*, o l'aveva ...
 slov. Ne *glede* na to, ali mu je Ardzrouni kaj razkril ali pa je sam dojel ...
- (45) **Prilastek**
 ital. E tuttavia parlava un greco *scorrevole* ...
 slov. Kljub temu pa je *tekoče* govoril grško ...
- (46) **Povedkovo določilo**
 ital. *Testi Plinio e Isidoro*, si decise invece di porre in quella terra ...
 slov. *Sklicevaje se na Plinija in Izidorja Seviljskega* so se zato raje odločili umestiti ...
- (47) **Prislovno določilo**
 ital. ... Penelope non aveva mai fatto commenti *in proposito*...
 slov. ... Penelopa ni *glede tega* nič rekla ...
- (48) **Predložna besedna zveza**
 ital. *Quanto all'ammirevole capacità di unirsi* ...
 slov. *Glede* občudovanja vredne sposobnosti združevanja moči ...

Iz zgoraj navedenih podatkov lahko torej sklepamo, da se deležje v analiziranih leposlovnih prevodih, kadar je sploh uporabljeno (prim. zgoraj opisano razliko v pogostnosti v prevedeni in v izvorni slovenščini, poglavji 4.1. in 4.2.), dejansko daleč najpogosteje uporablja kot prevod odvisnih stavkov, zlasti načinovnih odvisnikov. Čeprav v izvirnih besedilih deli, ki so bili prevedeni z uporabo deležja, lahko vsebujejo zelo različne vrste sintaktičnih struktur (in besednih vrst, kot smo videli v poglavju 4.3.1.), se deležje najmanj štirikrat pogosteje¹⁴ najde v vlogi prevodne ustreznice načinovnega odvisnika kot v vlogi prevoda katerekoli druge strukture. To dejstvo gotovo ni presenetljivo, saj je interpretacija deležja na splošno v slovenščini zelo pogosto prav tako načinovna (zlasti deležja na –e, prim. Toporišič 1991: 340).

S tega vidika je sicer bolj zanimivo, da se lahko deležje pojavlja kot prevod tako zelo raznolikih izhodiščnih struktur in pomenov, kar nakazuje na veliko fleksibilnost jezika kot takega in tudi na ne tako zelo omejeno uporabnost slovenskega deležja.

Med ostalimi izvirnimi primeri, v katerih je prisoten odvisni stavek, se relativno pogosto pojavljajo še vzročni in časovni odvisniki (ki so, kot smo že omenili, pogosto neločljivi od načinovnih), kar prav tako ustreza ugotovitvam Toporišiča (1991: 514 glede vzročnih odvisnikov, 339 glede izražanja istodobnosti oz. časovnih odvisnikov) o vlogah slovenskega deležja. Izmed ostalih struktur se v več kot 10 odstotkih primerov v izvirnikih pojavljajo le še predložne besedne zveze, pri katerih gre v vseh primerih za ustaljene besedne zveze (ali rabe posameznih besed) tako v italijanskem jeziku kot v slovenščini (kar nazorno prikazuje primer 48) in torej za posebne okoliščine, kjer jezikovni čut slovenskih prevajalcev pri rabi deležja ni igral nobene vloge. Druge pojavitve, ki posamezno ne presegajo 6 odstotkov vseh najdenih primerov (tej številki se približujeta kategoriji glavnih in prirednih stavkov ter prilastkov), večinoma pa se gibljejo okrog odstotka ali dveh, razumemo predvsem kot ad hoc pojavitve, uporabne v danih okoliščinah (kot prikazujejo navedeni primeri), vendar ne tudi širše posplošljive prevodne možnosti.

Posebej velja še enkrat omeniti slabih 5 odstotkov primerov, pri katerih je v slovenskem prevodu prišlo do eksplicitacije pomena, ki v izvirniku ni bil ubeseden. Čeprav bi del takih primerov lahko pripisali prevajalčevemu slabšemu razumevanju besedila (primer 49, kjer je po a. objavljeni prevod, pod b. izvornik in pod c. naš dobesedni prevod), gotovo velja, da gre pri večini primerov dejansko za eksplicitacijo, kot jo številni avtorji (med prvimi Vinay in Darbelnet 1995) razumejo v prevodoslovju, kar pa sicer ni predmet tokratne raziskave.

¹⁴ Preko štirikrat pogosteje se pojavlja v primerjavi z drugima najpogostejšima izvirnima italijanskima strukturama, vzročnimi odvisniki in predložnimi besednimi zvezami (vsaka se pojavlja v slabih 11 odstotkih primerov); vse ostale strukture se pojavljajo še bistveno redkeje, kot je razvidno iz tabele 6.

- (49) a. Hipatija, ti govoriš o napaki stvaritve in zlu, a le čemu – *glede* na to, da te vse to ne zadeva in živiš v tem gozdu, kjer je vse tako lepo, kot si ti?¹⁵
 b. Tu parli dell'errore della creazione, Ipazia, e del male, ma come se non ti toccasse, e vivi in questo bosco come se tutto fosse bello come te.
 c. Ti govoriš o napaki stvaritve, Hipatija, in o zlu, a kot da se te ne bi dotikalo in živiš v tem gozdu, kot da bi bilo vse tako lepo kot ti.

5 SKLEP

Kljub temu, da slovensko deležje materni govorce navadno dojemajo kot fenomen naše jezikovne preteklosti, se ta glagolska oblika še vedno pojavlja tako v opisih jezika (Toporišič 1991) kot v realnih (pisnih)¹⁶ besedilih. Vprašanje, ki smo si ga postavili v pričujočem prispevku, je, kako pogosto se dejansko deležje uporablja v slovenskih leposlovnih besedilih in ali se enako pogosto pojavlja v izvirnih slovenskih in prevedenih leposlovnih besedilih. Analiza korpusa Spook je pokazala, da je pogostnost deležja v izvirnih besedilih približno 464-krat na 500.000 pojavnic, kar ni zanemarljivo malo. Pri tem je nujno opozoriti, da gre v približno 30 % za z vidika sodobne slovenščine izrazito predložne ali prislovične oblike (*glede; mimogrede, nehote*),¹⁷ v ostalih primerih pa za raznoliko rabo številnih avtorjev. Zelo zanimivo je poleg tega dejstvo, da se v iz italijanščine prevedenih leposlovnih besedilih deležje pojavlja znatno redkeje, in sicer približno pol manjkrat kot v izvirnih besedilih. Če ob tem upoštevamo še, da je v tem primeru predložnih oz. prislovičnih deležij kar 59 %, je še bolj jasno, da je živa raba deležja v prevedenih leposlovnih besedilih bistveno bolj siromašna kot v izvirnih besedilih. V obeh primerih gre za isti besedilni tip in približno enako obdobje nastajanja besedil; prav tako imamo v obeh primerih opravka s številnimi različnimi avtorji besedil (bodisi pisatelji bodisi prevajalci), tako da razlik ne moremo pripisati idiosinkratičnim izbiram posameznikov. Tako skromno uporabo deležja v prevodih lahko razložimo z vplivom hiperkorektnosti, ki so ji prevajalci podlegli v strahu, da ne bi pretirano prenašali izvirnih (italijanskih) brezosebne glagolskih struktur v slovenski jezik. Vsi so se najbrž tekom svojega izobraževanja v materinščini vsaj na osnovnošolskem in srednješolskem nivoju srečali s preskriptivnim pogledom na rabo deležja, ki ga je izrazil že Breznik (1967), za njim pa številni drugi avtorji, kot smo omenili v uvodnem delu, in posledično tudi ključni akterji izobraževanja. Prevajalci, ki se ukvarjajo z jezikom, kot je italijanščina, se gotovo (vsaj intuitivno) zavedajo razlike v pogostnosti in splošni uporabnosti neosebne glagolskih struktur med obema obravnavanima jezikoma, zato se bodo še skrbneje

¹⁵ V objavljenem prevodu pride do napačnega prenosa pomena, saj v izvirniku ni implicirana namernost, ki izhaja iz (retoričnega) vprašanja ‚le čemu‘ v slovenskem prevodu. Ker avtor izvirni stavek interpretira nekoliko po svoje, čuti potrebo po ekspliciranju vzročnosti z zvezo ‚glede na to‘.

¹⁶ Študij o pojavljanju deležja v govornem jeziku zaenkrat ni, za druge žanre pisnega jezika pa prim. tudi Mikolič Južnič (2012).

¹⁷ Prim. tudi Schlamberger Brezar (2011).

obvarovali pasti interference na tem področju. Posledica takega razmišljanja je relativno konservativna, torej redkejša raba deležja v analiziranih prevedenih besedilih.

Poleg splošne pogostnosti deležja nas je zanimalo, ali je morda med strukturami, prisotnimi v izvirnih besedilih, ter prisotnostjo deležja v slovenskih prevodih mogoče zaznati kako povezavo. Izkazalo se je, da je dejansko deležje najpogosteje uporabljeno, ko imamo v izvirnem stavku neosebne glagolske oblike, uporabljene v načinovnih odvisnih stavkih (kar je v skladu z eno pogostejših pomenskih interpretacij deležja), vendar se razmeroma pogosto pojavi tudi kot prevod drugih besednih vrst in sintaktičnih struktur.

Ob zbiranju primerov deležja v korpusu Spook smo imeli možnost preveriti tudi, kako natančno je samodejno oblikoskladenjsko označevanje besednih vrst: izkazalo se je, da se pri deležjih program ni izkazal kot najbolj zanesljiv, saj je bilo s kodami MSD pravilno kategoriziranih le med 29 in 41 odstotki deležij (odvisno od tega, kako opredelimo deležje oz. kaj vključimo v to kategorijo). Slovnica kategorija zaradi svoje podobnosti z drugimi oblikami (npr. deležniki) gotovo predstavlja izziv za samodejno označevanje in potrebnega bo še precej dela, preden bodo rezultati samodejnega označevanja dovolj natančni in uporabni za jezikoslovne analize.

Prihodnje raziskave bodo osredotočene na preverjanje prisotnosti deležja v slovenskih prevodih leposlovnih besedil iz drugih jezikov, ki so na voljo v korpusu Spook (angleščina, francoščina, nemščina), kajti zanimivo bo opazovati, ali je hiperkorektna težnja prevajalcev iz italijanščine splošen fenomen slovenske prevodne literature ali je bolj vezana na specifičen jezikovni par.

Drugi vidik, ki ga nameravamo v prihodnje raziskati, zadeva druge besedilne tipe: ali je pogostnost deležja, ugotovljena na primeru analiziranega korpusa izvirnih leposlovnih besedil, podobna pogostnosti v splošnih slovenskih besedilih? Kaj pa v različnih vrstah strokovnih jezikov? Ali pa v prevodih drugih besedilnih tipov? Na ta in številna druga vprašanja bo treba odgovoriti, preden si bomo lahko ustvarili resnejšo sliko o rabi deležja v modernem slovenskem jeziku.

Bibliografija

- Breznik, Anton, 1967: *Življenje besed*. Maribor: Obzorja.
- Erjavec, Tomaž, 1997: Računalniške zbirke besedil. *Jezik in slovstvo* 42/2–3. 81–96.
- Jesenšek, Marko, 1998: *Deležniki in deležja na -č in -ši. Razširjenost oblik v slovenskem knjižnem jeziku 19. stoletja*. Maribor: Slavistično društvo Maribor.
- Kocijančič Pokorn, Nike in Rastislav Šuštaršič. 1999: Slovensko-angleška protistavna analiza nedoločnika v vlogi premege predmeta. *Vestnik* 33/1–2. 267–281.

- Kocijančič Pokorn, Nike in Rastislav Šuštaršič, 2001: Slovensko-angleška protistavna analiza nedoločnika v vlogi osebkovega oz. povedkovega določila. *Slovenski jezik/Slovene Linguistic Studies* 3. 37–41.
- Korpus Gigafida <<http://www.gigafida.net>> (Dostop 13. 05. 2012.)
- Korpus Spook. Slovensko prevodoslovje: viri in raziskave: <<http://lojze.lugos.si/spook/index.html>> (Dostop 13. 05 2012.)
- Lenassi, Nives. 2004: Implicitne glagolske konstrukcije: problem njihovega poučevanja v okviru poslovnega italijanskega jezika. *Vestnik* 38/1–2. 173–195.
- Mezeg, Adriana, 2011: *Korpusna podprta analiza francoskih polstavkov in njihovih prevedkov v slovenščino*. PhD dis., Univerza v Ljubljani.
- Mikolič Južnič, Tamara, 2007: *Nominalne strukture v italijanščini in slovenščini: pogostnost, tipi in prevodne ustreznice*. PhD dis., Univerza v Ljubljani.
- Mikolič Južnič, Tamara, 2012: Korpusna analiza slovenskega deležja v različnih besedilnih tipih. Erjavec, Tomaž in Žganec Gros, Jerneja (ur.): *Zbornik 8. konference Jezikovne tehnologije, Ljubljana, 8.–9. oktober 2012*. Ljubljana: Institut Jožef Stefan. 147–152.
- Milojević Sheppard, Milena, 1992: Polstavki v angleščini in slovenščini. *Vestnik* 26/1–2. 224–237.
- Schlamberger Brezar, Mojca, 2005a: Nekaterne skladenjske značilnosti prevodov iz francoščine v slovenščino – lekcija iz kontrastivne slovnice. Mikolič, Vesna in Karin Marc Bratina (ur.): *Slovenščina in njeni uporabniki v luči evropske integracije*. Koper: Založba Annales. 261–268.
- Schlamberger Brezar, Mojca, 2005b: Politična besedila kot tip besedil in postopki prevajanja stalnih formul. Kocijančič Pokorn, Nike, Erich Prunč in Alessandra Riccardi (ur.): *Beyond Equivalence – Jenseits der Äquivalenz – Oltre l'equivalenza – Onkraj ekvivalence*. Gradec: Institut für Theoretische und Angewandte Translationswissenschaft. 121–135.
- Schlamberger Brezar, Mojca, 2011: Le gérondif et le participe présent et leur évolution vers la grammaticalisation: étude contrastive du slovène et du français. *Linguistica* 51. 333–348.
- Sinclair, John, 1997: Corpus Evidence in Language Description. Wichmann, Anne, Steven Fligelstone, Tony McEnery in Gerry Knowles (ur.): *Teaching and Language Corpora*. London/New York: Longman. 27–39.
- Šuštaršič, Rastislav in Nike Kocijančič Pokorn, 1998: Slovensko-angleška protistavna analiza angleškega nedoločnika v funkciji osebkovega. *Vestnik* 32/1–2. 299–320.
- Toporišič, Jože, 1991: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- Toury, Gideon, 1995: *Descriptive translation studies and beyond*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Vinay, Jean-Paul in Jean Darbelnet, 1995: *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Vintar, Špela, 2009: Slovenski prevodoslovni korpus. Stabej, Marko (ur.): *Infrastruktura slovenščine in slovenistike. Simpozij Obdobja 28*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 385–91.
- Žagar, France, 2001: *Slovenska slovnica in vadnica*. Maribor: Obzorja.